

ЕҢБЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ МӨЛШЕРЛЕУ

Оқу құралы

СЕЙСЕМБАЙ ЖҰМАМБАЕВ

УДК 331
ББК 65.242
Ж 81

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
экономика және бизнес жоғары мектебінің
Ғылыми кеңесі және Редакциялық-баспа кеңесі
шешімімен ұсынылған
(№2 хаттама 20 желтоқсан 2018 жыл)*

Пікір жазғандар:

экономика ғылымдарының докторы, профессор **Б.Л. Татибеков**
экономика ғылымдарының кандидаты **Г.Б. Нурсейтова**

Жұмамбаев С.К.

Ж 81 Еңбекті ұйымдастыру және мөлшерлеу: оқу құралы /
С.К. Жұмамбаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
– 178 б.

ISBN 978-601-04-3746-3

Оқу құралында еңбекті ұйымдастыру және мөлшерлеу мәселелері қаралған: теориялық негіздері, еңбекті ғылыми ұйымдастырудың ерекшеліктері, еңбекті бөлу және кооперациялау, т. б. Еңбекті мөлшерлеу мәселелеріне бөлек тарау бөлінген: оның мәні, жұмыс уақытының шығынын зерттеу әдістері, нормалар мен нормативтік материалдар, еңбекті мөлшерлеу әдістері және оны кәсіпорында басқару.

Отандық және шетелдік ғалымдар мен мамандардың еңбектері және тәжірибелерінен, сондай-ақ заңдар мен статистикадан материалдар келтірілген. Әр тараудан кейін бақылау сұрақтары мен есеп тапсырмалары берілген.

Оқу құралы студенттерге, магистранттарға, докторанттарға, оқытушыларға, бизнес мектептерінің тыңдаушыларына, сонымен қатар кәсіпорындар мен ұйымдар басшыларына және еңбекті ұйымдастыру мен мөлшерлеу мәселелеріне қызығушылық танытқан оқырмандарға ұсынылады.

**УДК 331
ББК 65.242**

ISBN 978-601-04-3746-3

© Жұмамбаев С.К., 2019
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2019

АЛҒЫ СӨЗ

Еңбекті ұйымдастыру және мөлшерлеу – кәсіпорындардың тиімді қызмет етуінің қуатты факторы. Еңбекті ұйымдастырудың мәнін, мазмұнын, түрлері мен әдістерін зерделеу қатардағы жұмыскерлер мен әр дәрежедегі басшылар үшін өте қажет. Еңбекті мөлшерлеу еңбек пен өндірісті ұйымдастыруда, еңбекақы төлеуді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Сондықтан еңбекті ұйымдастыру және мөлшерлеу теориясы мен тәжірибесі, ұйымдастырушылық жобалау және осы процестерді басқару мәселелері осы оқу құралында қарастырылған.

Айта кету керек, кеңес заманында бұл мәселелерге ерекше көңіл бөлінетін, еңбекті ұйымдастыру және мөлшерлеу бойынша арнайы – «Еңбек экономикасы» мен «Еңбекті ұйымдастыру және мөлшерлеу» – деп аталатын мамандар даярланатын. Біздің елдің нарықты экономикаға өту кезеңінде бұл мамандықтар ұмытыла бастады, басқару теориясы мен практикасында негізінен пайда түсіру мәселелерін жоғары баға арқылы шешу басым болды, Ал тауарлардың өндіруін арттырудағы ішкі резервтерді ашу және оларды тиімді пайдалану жолдарын іздестіруге жете деңгейде көңіл бөлінбеді.

Қазіргі уақытта Қазақстан алдында – 2050 жылы әлемде жоғары дамыған 30 елдің қатарына кіру туралы үлкен міндет қойылған, оны шешу үшін барлық факторларды жұмылдырып іске қосу керек. Осы ретте еңбекті ұйымдастыру мен мөлшерлеу экономиканың даму серпінін үдетуде рөлі зор болып отыр. Шынайы сектордағы кәсіпкерлер мұны жете түсініп жоғары оқу орындарында тиісті мамандар даярлануына сұраныс танытқан. Қазір Қазақстанда

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	3
I тарау. ЕҢБЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	6
1. ЕҢБЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ МӨЛШЕРЛЕУ ПӘНІНЕ КІРІСПЕ	7
1.1. Еңбекті ұйымдастыру мәні, мазмұны және маңызы	7
1.2. Еңбекті ғылыми ұйымдастыру ерекшеліктері.....	11
2. ЕҢБЕКТІ БӨЛУ ЖӘНЕ КООПЕРАЦИЯЛАУ	11
2.1. Еңбекті бөлу түсінігі және оның негізгі формалары	19
2.2. Кооперация түсінігі және оның формалары.....	24
3. ЖҰМЫС ОРЫНДАРЫН ЖӘНЕ ОЛАРҒА ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	33
3.1. Жұмыс орны. Жұмыс орындарын сыныптау. Жұмыс орындарын ұйымдастыру түсінігі. Жұмыс орындарын жарактандырудың негізгі түрлері	33
3.2. Жұмыс орындарын жарактандыру және олардың орналасуы.....	37
3.3. Жұмыс орындарын қуәландыру және оңтайландыру	42
3.4. Жұмыс орындарына қызмет көрсету түсінігі. Жұмыс орындарына қызмет көрсетудің негізгі түрлері.....	46
3.5. Жұмыс орындарына қызмет көрсету принциптері, ұйымдастыру жүйелері мен формалары	49
4. ЕҢБЕК ТӘСІЛДЕРІ ЖӘНЕ ӘДІСТЕРІ.....	54
4.1. Еңбек процестерінің тиімділігі мен ұйымдастырылуында еңбектің тәсілдері мен әдістерінің рөлі	54

4.2. Еңбектің ұтымды тәсілдері мен әдістерін анықтау, бакылау және белгілеу жолдары. Еңбектің ұтымды тәсілдері мен әдістерін жобалау.....	57
5. КӘСІПОРЫНДАҒЫ ЕҢБЕК ЖАҒДАЙЫ	67
5.1. Еңбек жағдайы түсінігі. Кәсіпорында еңбек жағдайын қалыптастыратын факторларды сыныптау	67
5.2. Еңбек жағдайының өндірістік факторлары	73
6. ЕҢБЕК ТӘРТІБІ, ЕҢБЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ФОРМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	82
6.1. Еңбек тәртібі түсінігі, оның маңызы және жоғары еңбек тәртібін нығайту жолдары мен әдістері.....	82
6.2. Еңбекті ұйымдастыру формалары және оларды сыныптау. Өндірістік бригадаларды сипаттау	88
7. ЕҢБЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫ ЖОБАЛАУ. КӘСІПОРЫНДАРДА ЕҢБЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫ БАСҚАРУ	102
7.1. Ұйымдастырушылық жобалау: мақсаты, маңызы, қолдану аялары.....	102
7.2. Кәсіпорындарда еңбекті ұйымдастыруды басқару	107
II тарау. ЕҢБЕКТІ МӨЛШЕРЛЕУ	
8. ЕҢБЕКТІ МӨЛШЕРЛЕУ МӘНІ, МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ МАҢЫЗЫ. ЕҢБЕК ШЫҒЫНЫ НОРМАСЫН НЕГІЗДЕУ	119
8.1. Еңбекті мөлшерлеудің мәні, еңбек нормаларының функциялары және оларды негіздеу бағыттары	119
8.2. Еңбекті мөлшерлеуде өндірістік пен еңбек процестерінің өзара байланысын ескеру	128
9. ЖҰМЫС УАҚЫТ ШЫҒЫНЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ.....	138
9.1. Жұмыс уақыт құрылымының элементтері.....	138
9.2. Орындаушылардың жұмыс уақытының шығындарын зерттеу әдістері.....	143
10. ЕҢБЕКТІ МӨЛШЕРЛЕУ ЖӘНЕ ЕҢБЕК ШЫҒЫНДАРЫ НОРМАЛАРЫН НЕГІЗДЕУ ӘДІСТЕРІ. ЕҢБЕКТІ МӨЛШЕРЛЕУДІ БАСҚАРУ	155
10.1. Еңбек нормаларының түрлері және оларды сыныптау. Еңбек нормасына кіретін жұмыс уақытының шығындары.....	155
10.2. Еңбекті мөлшерлеу және еңбек шығындары нормаларын негіздеу әдістері. Еңбекті мөлшерлеуді басқару.....	161
БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ ТІЗІМ	174

Оқу басылымы

Сейсембай Кәрімұлы Жұмамбаев

**ЕҢБЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ
ЖӘНЕ МӨЛШЕРЛЕУ**

Оқу құралы

Редакторы *К.М. Мухадиева*
Компьютерде беттеген және
мүқабасын безендірген *Ү. Молдашева*

Мүқабаны безендіруде сурет
www.prom.ua сайтынан алынды

ИБ №12545

Басуға 18.01.2019 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 ¹/₁₆.
Көлемі 11,12 б.т. Оффсетті қағаз. Сандық басылым. Тапсырыс №119.
Таралымы 100 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.